

Prava deteta su ljudska prava

Ekspertska analiza¹

29. april 2026.

Organizacije predložile sistemsko unapređenje Nacrta zakona o zabrani diskriminacije

Užički centar za prava deteta i Mreža organizacija za decu Srbije (MODS), u saradnji sa ekspertkinjom dr Kosanom Beker, izradili su stručnu analizu i predloge za unapređenje Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije.

Predlozi su zasnovani na podacima o stanju diskriminacije dece u Srbiji i imaju za cilj jačanje pravnog okvira zaštite, posebno u delu koji se odnosi na prepoznavanje višestruke diskriminacije, unapređenje zaštite u obrazovanju, uvođenje preventivnih mehanizama i prilagođavanje postupaka zaštite potrebama deteta.

Ostvarenost prava deteta na nediskriminaciju u Srbiji

Pre razmatranja konkretnih predloga za unapređenje Nacrta zakona o zabrani diskriminacije, neophodno je sagledati širi društveni i institucionalni kontekst u kome se pravo deteta na nediskriminaciju ostvaruje u praksi. Predložene izmene nisu rezultat apstraktne normativne analize, već su utemeljene na podacima iz relevantnih domaćih izveštaja i istraživanja koji ukazuju na postojanje sistemskih izazova u zaštiti dece od diskriminacije.

Prema podacima iz redovnih godišnjih izveštaja Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, deca i mladi se kontinuirano prepoznaju kao jedna od osetljivih društvenih grupa u kontekstu diskriminacije. U izveštajima se beleže pritužbe koje se odnose na oblast obrazovanja, pristup uslugama, postupanje institucija, kao i slučajevi diskriminacije po osnovu invaliditeta, nacionalne pripadnosti, zdravstvenog stanja i socijalnog statusa. Posebno su istaknuti problemi segregacije, neadekvatne podrške u obrazovnom sistemu i nedovoljne primene principa razumnog prilagođavanja.

Prema nalazima Posebnog izveštaja o diskriminaciji dece, najčešće su diskriminisana deca romske nacionalnosti, deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, deca sa zdravstvenim problemima, kao i deca koja žive u siromaštvu ili potiču iz socijalno depriviranih sredina. Diskriminacija se najizraženije manifestuje u sistemu obrazovanja, gde su zabeleženi slučajevi segregacije romske

¹ [1] Ovaj materijal objavljen je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovoran je isključivo Užički centar za prava deteta i ona nužno ne odražava zvanične stavove Evropske unije.

dece, neadekvatnog uključivanja dece sa invaliditetom u redovan obrazovni sistem, nedostatka razumnog prilagođavanja i individualizovane podrške, kao i različitih oblika isključivanja iz nastavnih i vannastavnih aktivnosti. Pored obrazovanja, problemi su evidentirani i u oblasti socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i pristupa javnim uslugama, posebno u situacijama kada se lična svojstva prepliću – na primer kada je dete istovremeno romske nacionalnosti i živi u siromaštvu ili ima invaliditet. Izveštaj ukazuje i na postojanje izraženih društvenih stereotipa i predrasuda prema pojedinim grupama dece, što dodatno doprinosi njihovoj marginalizaciji i otežava ostvarivanje prava na ravnopravnost u praksi

Nalazi istraživanja predstavljeni u dokumentu „Izveštaj o istraživanju – percepcija i iskustva u vezi sa diskriminacijom dece u Srbiji“ (2024) dodatno potvrđuju ozbiljnost problema. Istraživanje ukazuje da značajan deo ispitanika prepoznaje diskriminaciju dece kao prisutan i rasprostranjen društveni fenomen, naročito kada je reč o deci romske nacionalnosti, deci sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, deci koja žive u siromaštvu, kao i deci iz drugih marginalizovanih grupa. Uočena je i izražena socijalna distanca prema pojedinim grupama dece, što govori o postojanju duboko ukorenjenih stereotipa i predrasuda koji se reflektuju i na institucionalne prakse.

Posebno zabrinjava činjenica da diskriminacija dece često ima višestruki i intersekcijski karakter – različita lična svojstva (npr. nacionalna pripadnost, invaliditet i siromaštvo) međusobno se prepliću i pojačavaju rizik od isključenosti. Takva situacija zahteva preciznije normativno prepoznavanje složenih oblika diskriminacije, kao i razvoj ciljanih mera zaštite.

Izveštaji i istraživanja takođe ukazuju na nedovoljnu informisanost dece o mehanizmima zaštite, kao i na ograničenu dostupnost postupaka zaštite u praksi. Ovakvi nalazi potvrđuju potrebu da se postupci pred nadležnim organima dodatno prilagode deci i učine pristupačnijim, uključujući pravo deteta da samostalno podnese pritužbu i bude saslušano u postupku.

Sagledano u celini, dostupni podaci ukazuju da pravo deteta na nediskriminaciju, iako normativno garantovano, nije u potpunosti ostvareno u praksi. Upravo zbog toga smatramo da je nužno dodatno normativno osnažiti preventivne mehanizme, precizirati obaveze organa javne vlasti i unaprediti institucionalne procedure, kako bi zaštita od diskriminacije dece bila delotvorna, a ne samo formalna.

Javna rasprava

U okviru javne rasprave o Nacrtu zakona o izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, Užički centar za prava deteta i Mreža organizacija za decu Srbije (MODS) dostavili su sveobuhvatan predlog unapređenja zakonskog teksta, sa ciljem potpunog usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima u oblasti prava deteta.

Stručna analiza i predlozi izmena izrađeni su u saradnji sa dr Kosanom Beker, uz detaljno razmatranje međunarodnih obaveza Republike Srbije i relevantne prakse u oblasti zaštite od diskriminacije.

Polazeći od obaveza koje Republika Srbija ima kao **potpisnica Konvencije o pravima deteta, kao i preporuka Komiteta za prava deteta**, predložene izmene imaju za cilj da sistem zaštite od

diskriminacije učine dosledno primenljivim na decu, uz jasno prepoznavanje njihovog specifičnog položaja i višestrukih rizika kojima su izložena.

Obrazloženje

Pozitivno je što se pristupilo usaglašavanju Zakona o zabrani diskriminacije sa međunarodnim i regionalnim antidiskriminacionim pravnim okvirom.

Republika Srbija je potpisnica Konvencije o pravima deteta i obavezala se da će poštovati odredbe ove Konvencije. Između ostalog, odredbama člana 2. Konvencije o pravima deteta, obavezala se da će poštovati i obezbediti prava sadržana u Konvenciji svakom detetu pod svojom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo ubeđenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovno stanje, invaliditet, rođenje ili drugi status deteta ili njegovog roditelja ili zakonskog staratelja, kao i da će preduzeti sve potrebne mere kako bi se obezbedila zaštita deteta od svih oblika diskriminacije.

Stoga, smatramo da je ovo ujedno i prilika za usaglašavanje nacionalnog antidiskriminacionog zakonodavstva sa odredbama Konvencije o pravima deteta, preporukama Komiteta za prava deteta upućenim Republici Srbiji i odredbama opštih komentara Komiteta za prava deteta koje se odnose na diskriminaciju dece.

Konkretno, u pitanju su:

- Odredbe člana 2. Konvencije o pravima deteta;
- Zaključna zapažanja Komiteta za prava deteta o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izveštaju Republike Srbije (CRC/C/SRB/CO/2-3 od 7. marta 2017. godine;
- Opšti komentar br. 2 Komiteta za prava deteta (2002);
- Opšti komentar br. 5 Komiteta za prava deteta (2003);
- Opšti komentar br. 12 Komiteta za prava deteta (2009);
- Zajednički Opšti komentar br. 31/18 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena i Komiteta za prava deteta (2019);

Iako nemamo komentare na postojeće formulacije pojedinačnih članova Nacrta, predložili smo dodavanje novih odredbi i dopuna koje smatramo ključnim za unapređenje pravnog okvira.

1. Preciziranje pojmova i unapređenje definicije diskriminacije

Predloženo je proširenje člana 2. Zakona o zabrani diskriminacije kroz:

- eksplicitno uključivanje statusa deteta i maloletnika kao ličnog svojstva,
- jasno definisanje pojma deteta (svako lice mlađe od 18 godina),
- uvođenje obaveze tumačenja zakona u skladu sa najboljim interesom deteta,
- precizno definisanje pojmova višestruke diskriminacije i intersekcijske diskriminacije.

Ovim dopunama se obezbeđuje da zakon prepozna složene oblike diskriminacije kojima su deca često izložena, posebno kada se lična svojstva prepliću (npr. dete sa invaliditetom koje živi u siromaštvu).

2. Prepoznavanje teških oblika diskriminacije prema deci

Predložena je dopuna člana 13. kojom bi se kao težak oblik diskriminacije posebno prepoznala situacija kada je detetu uskraćen ili značajno otežan pristup:

- obrazovanju,
- zdravstvenoj zaštiti,
- adekvatnom stanovanju,
- socijalnoj zaštiti,
- registraciji rođenja i ličnim dokumentima,
- postupcima koji se tiču deteta.

Na ovaj način zakon bi jasno prepoznao institucionalnu i sistemsku diskriminaciju dece.

3. Obavezna procena uticaja na prava deteta

Predložena je dopuna člana 14. kojom se uvodi obaveza procene uticaja propisa i javnih politika na prava deteta.

U slučajevima kada novi propis ili javna politika utiču ili mogu uticati na decu, nadležni organi bi bili dužni da sprovedu procenu uticaja na prava deteta, uz adekvatno učešće dece i organizacija koje ih predstavljaju.

Ova mera ima za cilj preventivno delovanje i sprečavanje nastanka diskriminatornih efekata pre usvajanja politika.

4. Uvođenje preventivne obaveze organa javne vlasti

Predložen je novi član 14a kojim se uvodi dužnost organa javne vlasti da:

- preduzimaju mere za uklanjanje stereotipa i predrasuda,
- sprovode kampanje za podizanje svesti,
- uključuje prava deteta i ravnopravnost u obrazovanje i stručne obuke,
- razvijaju programe prevencije nasilja (uključujući vršnjačko i sajber nasilje),
- obezbede dostupne i prilagođene informacije o pravima.

Ovim se naglasak sa isključivo reaktivne zaštite pomera i na sistemsku prevenciju diskriminacije.

5. Jačanje zaštite od diskriminacije u obrazovanju

Predložene su obimne dopune člana 19. kojima se:

- zabranjuje segregacija dece (formalna i faktička),
- zabranjuje odbijanje ili otežavanje upisa zbog nedostatka dokumentacije,
- zabranjuje isključivanje iz vannastavnih aktivnosti,
- izričito zabranjuje svaki oblik nasilja, uključujući vršnjačko i sajber nasilje,
- uvodi obaveza razumnog prilagođavanja i individualizovane podrške deci kojoj je potrebna dodatna podrška.

Ove dopune imaju za cilj da obrazovni sistem bude inkluzivan i zasnovan na ravnopravnosti.

6. Posebno prepoznavanje dece u riziku od diskriminacije

Predložena je dopuna člana 22. kojom se:

- precizira da svako dete ima pravo na jednaku zaštitu bez diskriminacije,
- definišu grupe dece u posebnom riziku (deca romske nacionalnosti, deca sa invaliditetom, deca u siromaštvu, izbeglice, deca bez roditeljskog staranja, LGBTI deca, deca u sukobu sa zakonom i dr.),
- uvodi obaveza organa javne vlasti da preduzimaju posebne mere zaštite,
- potvrđuje princip najboljeg interesa deteta i pravo deteta da izrazi mišljenje.

Ovim se normativno prepoznaje realnost višestrukih oblika isključenosti sa kojima se pojedine grupe dece suočavaju.

7. Postupci pred Poverenikom prilagođeni deci

Predložene su izmene članova 33. i 35, kao i uvođenje novog člana 33a, kojima se:

- obezbeđuje da postupci pred Poverenikom budu dostupni i prilagođeni deci,
- omogućava detetu da samostalno podnese pritužbu,
- garantuje pravo deteta da izrazi mišljenje u postupku,
- uvodi obaveza zaštite privatnosti i bezbednosti deteta,
- predviđa osnivanje posebne organizacione jedinice za postupanje u slučajevima diskriminacije dece,
- propisuje kontinuirana obuka zaposlenih o pravima deteta.

Ove dopune imaju za cilj da zaštita od diskriminacije bude stvarno dostupna deci, a ne samo formalno garantovana.

Zaključak

Predložene izmene predstavljaju važan korak ka prelasku sa formalne zabrane diskriminacije na sistemski, preventivni i na pravima deteta zasnovan pristup. Njihovim usvajanjem dodatno bi se osnažila zaštita dece, posebno one koja su u povećanom riziku od diskriminacije i socijalne isključenosti.

Užički centar za prava deteta i Mreža organizacija za decu Srbije nastaviće da aktivno rade na zaštiti, unapređenju i monitoringu ostvarivanja prava deteta u Srbiji, kao i na javnozagovaračkim aktivnostima i praćenju politika i propisa kojima se obezbeđuje puna primena principa jednakosti i nediskriminacije u praksi.

U saradnji sa stručnjacima i partnerskim organizacijama, nastavićemo da doprinosimo razvoju zakonodavnog i institucionalnog okvira koji garantuje da svako dete u Srbiji ostvaruje svoja prava bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi.